

В. П. Пилипчук, О. В. Данніков, І. М. Івасько*

ДВНЗ “КНЕУ імені Вадима Гетьмана”,

*Державний університет “Інститут економіки та прогнозування НАНУ України”

ДІАГНОСТИКА ТОВАРНОГО РИНКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОГО БІЗНЕСУ

© Пилипчук В. П., Данніков О. В., Іваська І. М., 2016

Метою цього дослідження є розроблення методології вивчення глобалізації бізнесу загалом, а також окремих її аспектів, пов'язаних з інформаційно-комунікативними проблемами вітчизняного бізнесу, на тлі посилення кризових явищ в економіці країни. Формування системи антикризових заходів як каталізатора розвитку товарного ринку в умовах глобалізації вітчизняного бізнесу.

Предметом дослідження є методично-прикладні питання діагностики товарного ринку та аналізу макроекономічних показників щодо масштабу впливу кризових явищ на економіку України.

Об'єктом дослідження є процес уточнення стратегічного напрямку маркетингової діяльності суб'єктів господарювання, які працюють на вітчизняному та глобальних товарних ринках, з урахуванням особливостей підвищеного ризику.

Ключові слова: стратегія розвитку, фактори ситуаційного впливу, деіндустріалізація, політична, економічна, соціальна криза, маркетингова стратегія, товарний ринок, ринок збуту, соціально-економічний розвиток, макроекономічні показники, депресія, конкурентні переваги, втеча капіталу, депопуляція, глобалізація, антикризові заходи, сировинний тип аграрної економіки, науковий, виробничий потенціал, корпоративно-соціальна відповідальність.

DIAGNOSTIC PRODUCT MARKET IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION OF DOMESTIC BUSINESS

© Pilipchuk V., Dannikov O., Ivasko I., 2016

The aim of this study is to develop a methodology for studying the globalization of business as a whole, and its individual aspects related to information and communication problems of the domestic business amid increasing crisis in the economy. Formation of system of anti-crisis measures, as a catalyst for the commodity market development in the context of globalization of the domestic business.

The subject of the research are methodological and applied questions of the commodity market diagnosis and analysis of major macroeconomic indicators of the scale of the impact of the crisis on the Ukrainian economy.

The object of research is the process of clarifying the strategic direction of marketing activity of business entities operating in the domestic and world commodity markets, allowing for the increased risk.

Key words: development strategy, situational factors influence, de-industrialization, political, economic, and social crisis, marketing strategy, commodity market, sales market, socio-economic development, macroeconomic indicators, depression, competitive advantages, capital flight, depopulation, globalization, anti-crisis measures, raw type of agrarian economy, research, production potential, Corporate and Social Responsibility.

Постановка проблеми. Політична, економічна та соціальна криза українського суспільства оголила гострі суперечності в економіці країни, що, безумовно, вплинуло на економічний добробут

громадян. У результаті скорочення платоспроможного попиту, падіння продажів, дисбалансу у взаєминах економічних агентів ринку, кризи неплатежів, втрати конкурентних переваг і розорення підприємств посилюється стресове навантаження, погіршується соціально-психологічний клімат у суспільстві. У бізнесі психологічна криза проявляється як відсутність у підприємців бажання інвестувати у власну країну, що призводить до втечі капіталу. Основними факторами економічної кризи є скорочення загального обсягу промислового виробництва та виробничих потужностей, деіндустріалізація, гіперінфляція, зниження ВВП, зовнішньоторговельного обороту, падіння курсів цінних паперів, розвал у сільському господарстві, зниження інноваційної активності підприємств, зростання числа банкрутств у банківському секторі, втеча капіталу [1].

Але, на жаль, інформаційна закритість та «непрозорість», участь у корупційних схемах, «тінізація» економіки, ухилення від сплати податків, створення фіктивних підприємств, обман споживача, а іноді і банальне шахрайство стають тим локомотивом соціальної безвідповідальності, в якому український бізнес (особливо великий) разом з армією чиновників на хвилях чергового популізму намагаються інтегруватися до країн європейської співдружності. В цивілізованому світі, навпаки, бізнес-структури і влада розуміють власну соціальну відповідальність, адже від цього залежить рівень добробуту суспільства.

Ситуація на ряді вітчизняних ринків, особливо фінансовому, нерухомості, туристичних послуг, роздрібною торгівлі, зокрема товарів виробничого та споживчого призначення демонструє, що монополія продавця або постачальника послуг ґрунтується на низькій поінформованості споживача та недосконалому законодавству. Порушується баланс інтересів у сфері товарно-грошового обміну між економічно і юридично вільними суб'єктами ринку продажу. Компаніям, які намагаються отримати якомога більше прибутку, вдається нав'язати споживачам сумнівні послуги за допомогою масової реклами та стимулюючих заходів, скерованих на прискорення операції купівлі-продажу [10]. З іншого боку, слабо розвинена корпоративно-соціальна відповідальність вітчизняного бізнесу обмежує можливості щодо підвищення конкурентоспроможності підприємств в умовах глобалізації. Зміни, які відбуваються в українській економіці, вимагають від підприємств не тільки звертати увагу на організацію внутрішньої діяльності, але й розробляти довгострокові стратегії для швидшого пристосування до турбулентного макромаркетингового середовища. За таких умов посилюється необхідність розроблення методологічних, методичних й прикладних підходів до удосконалення маркетингової діяльності та гармонізації взаємовідносин всіх суб'єктів ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для ефективної діагностики ринку необхідна достатня інформаційна база, однак не всі учасники ринку мають доступ до важливої інформації. Нерівномірний розподіл інформації про товар і послуги серед учасників ринку називається асиметрією інформації. У економічній літературі асиметрію інформації розглядають стосовно ринків уживаних автомобілів, праці, страхування, кредитів і заощаджень, де представлена полярно асиметрією: один з суб'єктів ринку через брак інформації не має можливості порівнювати якість товару та відповідно ціну, кваліфікацію працівника, ризики настання страхової події, можливості повернення кредиту тощо. Різні аспекти асиметричної інформації давно цікавили вчених. Перші дослідження, що присвячені цій проблематиці, належать американським економістам: Джорджу Ейкерлофу, Майклу Спенсу, Джозефу Стігліцу, Вільяму Вікрі та Джеймсу Міррлісу [10, с. 258–262]. Вчені довели, що при асиметричному розподілі інформації (споживачі змушені використовувати ринкову статистику для визначення справжніх характеристик товарів, відомих лише продавцям) угоди на ринку не укладаються, а при симетричному – виграш очікує обидвох гравців.

Отже, асиметрична інформація змушує учасників ринку покладатися на випадок і призводить до його краху (занепад ринку). Тому виникає питання: як учасники ринку, які краще, ніж інші поінформовані, могли б передавати цю інформацію так, щоб уникнути ситуації зворотної селекції? Для цього потрібні особливі учасники ринку, які б займалися (і відповідно, несли витрати) інформуванням інших суб'єктів ринку про їхні потенційні можливості, про цінність та якість їхніх

продуктів та послуг. Майкл Спенс продемонстрував, що за певних умов добре інформовані учасники ринку можуть збільшувати продажі, «передаючи сигнали» іншим, гірше поінформованим суб'єктам ринку. Він розкрив дію механізму, за допомогою якого більш поінформовані учасники ринку «діляться» інформацією з аутсайдерами, у результаті чого становище і тих, і інших суттєво покращується [10, с. 258–262].

Предметом дослідження є методично-прикладні питання діагностики товарного ринку та аналізу макроекономічних показників щодо масштабу впливу кризових явищ на економіку України.

Об'єктом дослідження є процес уточнення стратегічного напрямку маркетингової діяльності суб'єктів господарювання, які працюють на вітчизняному та глобальних товарних ринках, з урахуванням особливостей підвищеного ризику.

Цілі статті. Метою цього дослідження є розроблення методології вивчення глобалізації бізнесу загалом, а також окремих її аспектів, пов'язаних з інформаційно-комунікативними проблемами вітчизняного бізнесу на тлі посилення кризових явищ в економіці країни. Формування системи антикризових заходів як каталізатора розвитку товарного ринку в умовах глобалізації вітчизняного бізнесу.

Маркетингове стратегічне управління як управління знаннями та організаційними змінами інтенсивно розвивається. Ці зміни вимагають пошуку адекватних засобів і методів організації підприємницької діяльності, зорієнтованих на прискорення науково-технічного прогресу, посилення акцентів на задоволенні кінцевого споживача, врахування зростаючої конкуренції та демонополізації і диверсифікації всіх сфер економіки.

Зрозуміло, що менеджмент будь-якого підприємства за сучасних умов суцільної економії буде застосовувати стандартизовану маркетингову концепцію як найбільш раціональну. Досліджувати глобальні (національний, регіональний) товарні ринки, на яких можна було б максимально реалізувати (експортний) потенціал вітчизняних підприємств, необхідно в таких взаємопов'язаних площинах з побудовою відповідної системи критеріїв і показників, а саме: аналіз і прогноз стану макро-, мікросередовища та можливостей підприємства до адаптації. Такий підхід дає можливість розглядати бізнес-середовище, стратегічні цілі підприємства та його потенційні експортні можливості щодо залучення і використання ресурсів як комплексний системний процес [3, 4].

На першому етапі оцінюють стан макросередовища, яке формує імпорتنу залежність ринку; на другому – різнобічно оцінюють конкурентне середовище за найвагомішими факторами; згодом – оцінюють здатність підприємства до експансії на глобальних (національному, регіональному) товарних ринках. Оскільки на мікроекономічному рівні наслідки кризи теж залишаються важливим чинником, який стримує розвиток внутрішнього товарного ринку, що виявляється у зниженні рентабельності виконаних робіт/послуг, виникненні нових цінових диспропорцій, низькому рівні конкурентоспроможності, дефіциті коштів, незбалансованості відтворювальних процесів тощо [3].

Вважаємо, що кризові явища в економіці країни посилюються на фоні ефекту інформаційної асиметрії разом з трансакційними витратами, що є "дефектами мікроструктури" ринкових взаємодій суб'єктів економічної діяльності, які приводять до неоптимального (нераціонального) розміщення ресурсів. Як відомо, асиметричною щодо розподілу інформації називається ситуація, за якої частина учасників ринку володіє інформацією, якою не володіють інші зацікавлені особи.

На нашу думку, активна роль маркетингу полягає в зниженні асиметрії інформації про параметри зовнішнього ринкового середовища, що спонукає агентів ринку ретельно вивчати величину і структуру поточного і майбутнього ринкового попиту, можливі обсяги виробництва конкурентів, кон'юнктуру ринку, тенденції розвитку галузі і НТП, політичну і економічну ситуації, умови конкуренції, а також формувати нові потреби на нові товари. Маркетинговий інструментарій знижує асиметрію інформації, сповіщаючи споживачів через маркетингові канали про якість

товарів та послуг їх відповідність до ціни, умови придбання і гарантії, репутацію виробника тощо. Асиметрія інформації впливає на формування рівноважних цін (диспаритет цін), аналіз ринкових можливостей підприємства, сегментацію споживачів, відбір цільових ринків та позиціонування, розроблення і просування необхідних товарів і послуг на ринок з метою максимального пристосування виробництва товару до величини і структури ринкового попиту, об'єм і структуру продажу, приводять до нераціонального розміщення ресурсів, а можливо, і занепаду ринків [10, с. 259–261].

Отже, на місце «володіючого повною інформацією» суб'єкта ринку приходять економічний агент, який безперервно досліджує, вивчає і аналізує зростаючі потоки економічної інформації. У цих умовах з'являються суб'єкти ринку, які мають різний ступінь поінформованості про економічні процеси та наслідки прогнозованих змін. Асиметрія інформації приводить до неефективного функціонування ринків, невизначеності і ризиків, обмеження конкуренції, здійсненням ринкових операцій, не еквівалентних за обміном для однієї зі сторін тощо. Поінформованість про параметри ринку і тенденції макромаркетингового середовища дає можливість суб'єкту ринку понизити ступінь невизначеності зовнішнього середовища та асиметрію розвитку відтворювального процесу і перетворити інформацію на джерело отримання конкурентної переваги.

На початку виходу зі складу СРСР Україна була потужною індустріально-аграрною країною, в якій мешкало за різними даними від 52 до 55,6 млн населення (зараз – 42,539 млн)¹, машинобудування виробляло близько третини загального обсягу промислової продукції. За роки незалежності відбулася прогресивна деіндустріалізація, а лібералізація цін спричинила ще більший спад виробництва. Необхідно визнати, що Україні до цього часу не вдалося адаптувати науковий і виробничий потенціал, що залишився після розпаду СРСР, до сучасних економічних реалій. За приблизними підрахунками, сьогодні частка наукоємних виробництв у структурі промисловості становить 2–3 %.

Слід зазначити особливості сучасних світових процесів, що значно впливають на діяльність міжнародного бізнесу в Україні: посилення монополізації та тиску на «слабкі країни» (сьогодні транснаціональні компанії контролюють до 60 % світового промислового виробництва та понад 70 % світової торгівлі); посилення цінової конкуренції; диспаритетність розвитку світових економічних систем і прискорення процесу їхнього зближення; часткова зміна якості конкурентної боротьби (внаслідок штучного ослаблення конкурентів); структурні зрушення у світовому господарстві; переважання факторів рентабельності над факторами ефективності. Спостерігається процес трансформації національних держав в «постсучасні» [6]. З одного боку, це відбувається через те, що сучасні держави делегують все більше повноважень впливовим міжнародним організаціям – таким, як Організація Об'єднаних Націй, Світова організація торгівлі, Європейський союз, НАТО, МВФ і Світовий Банк. Як найчастіше обговорювані соціально-політичні проблеми країн, що розвиваються, в зв'язку з процесами глобалізації, можна назвати:

- зростання соціально-економічного розшарування суспільства;
- зuboжіння основної маси населення;
- посилення залежності менш розвинених країн від стабільності і нормального функціонування світогосподарської системи;
- обмеження ТНК здатності держав проводити національно орієнтовану економічну політику;
- зростання зовнішнього боргу, насамперед міжнародним фінансовим організаціям, що перешкоджає подальшому прогресу [6].

За результатами аналізу можна зробити висновок, що на початку 2016 року відбувається критичне гальмування економічного розвитку України та погіршення основних макроекономічних показників (див. таблицю) [3, 4].

¹ Див.: Держстат 2016 р. Чисельність населення (за оцінкою) на 1 квітня 2016 року [Electronic Resource] // Mode of access: http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/news/op_popul.asp – Last access: 05.06.2016 – Title from the screen.

Динаміка ВВП України від 2003 до 2015 рр.

Роки	Номінальний ВВП (в млн. грн)	Відхилення від попереднього періоду (в млн. грн)	У відсотках	ВВП (в млн. USD)	Відхилення від попереднього періоду (в млн. USD)	У відсотках
2003	267344	+41534	+18,4 %	50133	+7740	+18,3 %
2004	345113	+77769	+29,1 %	64883	+14750	+29,4 %
2005	441452	+96339	+27,9 %	86142	+21259	+32,8 %
2006	544153	+102701	+23,3 %	107753	+21611	+25,1 %
2007	720731	+176578	+32,5 %	142719	+34966	+32,5 %
2008	948056	+227325	+31,5 %	179992	+37273	+26,1 %
2009	913345	-34711	-3,7 %	117228	-62765	-34,9 %
2010	1082569	+169224	+18,5 %	136419	+19192	+16,4 %
2011	1316600	+234031	+21,6 %	163160	+26740	+19,6 %
2012	1408889	+92289	+7,0 %	175781	+12622	+7,7 %
2013	1454931	+46042	+3,3 %	183310	+7529	+4,3 %
2014	1566728	+111797	+7,7 %	131805	-51505	-28,1 %
2015	1979458	+412730	+26,3 %	76133	-55672	-42,23 %

Традиційним чинником негативної динаміки зниження ВВП залишається експорт. Тільки за перший місяць 2016 року Україна недоотримала \$ 200 мільйонів експортної виручки через торгові обмеження, введені Росією. Загальний ефект для торгового балансу від подальшого погіршення торгових відносин з РФ оцінювався в "мінус" \$ 1,1 млрд [7]. Це і зумовлювало левову частку очікуваного в цьому році дефіциту поточного рахунку на рівні \$ 2,5 млрд.²

Внутрішня торгівля. Оборот підприємств оптової торгівлі за січень–жовтень 2015 р. становив 943,1 млрд. грн. Фізичний обсяг оптового товарообороту порівняно з січнем–жовтнем 2014 р. становив 86,5 % [8].

Оборот роздрібною торгівлі (зокрема роздрібний товарооборот підприємств, які здійснювали діяльність із роздрібною торгівлі, розрахункові дані щодо обсягів продажу товарів на ринках фізичними особами-підприємцями) за січень–жовтень 2015р. становив 828,8 млрд. грн, або 78,3 % обсягу січня–жовтня 2014 р. У структурі обороту роздрібною торгівлі на організовані та неформальні ринки припадало 31 %. Обсяг роздрібного товарообороту підприємств, які здійснювали діяльність із роздрібною торгівлі, за січень–жовтень 2015 р. становив 388,9 млрд. грн, що в порівнянних цінах становить 77,7 % обсягу січня–жовтня 2014 р. [8].

Динаміка показників зовнішньої торгівлі України. Вважаємо, що наслідком формування позитивного сальдо зовнішньої торгівлі товарами за 9 місяців 2015 р., стало перевищення темпів падіння імпорту товарів над експортом, який становив 28113,3 млн. дол. США, а імпорт – 27376,3 млн. дол. Адже порівняно із січнем–вереснем 2014 р. *експорт скоротився* на 32,7 % (на 13678,2 млн. дол.), а *імпорт скоротився* – на 33,6 % (на 13837,9 млн. дол.). Отже, позитивне сальдо становило 737,0 млн. дол., і зрозуміло, що цього показника вдалося досягти виключно внаслідок девальвації національної валюти та, відповідно, спаду імпорту до країни. Тільки за перше півріччя 2015 року обсяг експорту товарів до країн ЄС становив 6062,8 млн. доларів США, або 32,7 % від загального обсягу експорту, та зменшився порівняно із першим півріччям 2014 року на 35,6 % (рис. 1) [8].

² Див.: НБУ підрахував перші втрати від торгової війни з РФ. Корреспондент.biz [Electronic Resource] // Mode of access: <http://ua.korrespondent.net/business/economics/3638047-nbu-pidrakhuvav-pershi-vtraty-vid-torhovoiviiyny-z-rf> – Last access: 04.03.2016 – Title from the screen.

Динаміка обсягів експорту-імпорту товарів і послуг

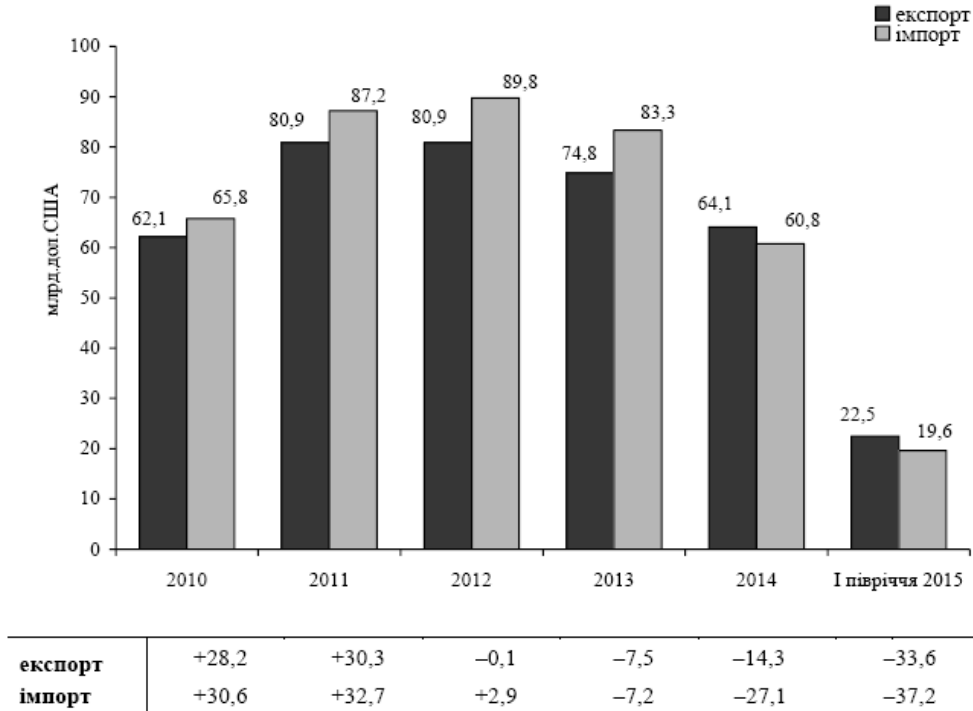

Рис. 1. Динаміка показників зовнішньої торгівлі України [8]

Тобто, необхідно прагнути не так до позитивного значення сальдо, як до того, щоб змінювати структуру балансу, а саме: нарощувати частку інвестиційного імпорту та зменшувати частку споживчого імпорту. Загалом дані структури експорту за попередні роки свідчать, що Україна з держави з індустріальною економікою перетворюється на аграрно-сировинний придаток країн «золотого мільярду» [3, 4]. Зрозуміло, що підвищення обсягів експорту в значенні кількісних вимірів товарів сільськогосподарського виробництва, попри зростання частини виручки від їх експорту в загальній структурі експорту країни, внаслідок зниження цін на глобальних товарних ринках та переважання експорту сировинної продукції, а не продукту з високою доданою вартістю, зменшують обсяги валютних надходжень. Якщо пріоритетом державної економічної політики залишиться наповнення бюджету за рахунок нарощування експорту сировинної продукції, збільшення обсягів – це призведе в довгостроковій перспективі до зменшення частки фактичних надходжень. Отже, пріоритетним є розвиток галузей в економіці України з виробництвом товарів і послуг з високою доданою вартістю, оскільки зараз ми втрачаємо найбільш конкурентні ринки, враховуючи низький рівень вітчизняних технологій [3, 4].

Вважають, що зменшення торговельних обмежень з боку країн ЄС надасть Україні базу для розширення експортної діяльності та допоможе товаровиробникам компенсувати збитки від втрати ринку країн СНД і Росії, але, на нашу думку, це можливо лише у середньостроковій перспективі після сертифікації українських товарів згідно з європейськими стандартами. Для цього необхідні час і значні інвестиції (на фоні дефіциту внутрішніх і зовнішніх інвестиційних ресурсів) на реструктуризацію й технічну модернізацію в процесі розвитку вітчизняної економіки та підприємств експортно-орієнтованих галузей. Крім того, внаслідок погіршення споживчих настроїв населення та падіння доходів домогосподарств через уповільнення зростання заробітних плат та девальвацію національної валюти не варто очікувати на зростання темпів споживання, тому суттєва переорієнтація експортерів на внутрішній ринок у короткостроковій перспективі є малоімовірною. За цих умов зовнішньополітичний вектор країни в рамках євроінтеграційної складової знаходиться в стані постійної конфронтації з зовнішньоекономічними потребами внутрішнього товаровиробника, що призвело до поступового падіння реального сектора національної економіки і рівня життя населення [3, 4, 7, 9].

Індекс споживчих цін (індекс інфляції). Загрозливу тенденцію становить проблема триваючого з II кв 2014 р. зниження рівня споживання населення: реальні обсяги кінцевих споживчих витрат у I кв. 2015 р. знизились на 15,4 % відносно аналогічного періоду 2014 р. У 2012–2013 рр. навіть при падінні ВВП утримувалось незначне зростання кінцевих споживчих витрат. Реальна середньомісячна заробітна плата в Україні постійно знижується, що в умовах надвисокого рівня інфляції (48,1 % у I півр. 2015 р.) підриває купівельну спроможність та суттєво погіршує добробут і рівень життя переважної більшості громадян країни. Втрата доходів громадян різко погіршилась внаслідок різкої девальвації національної валюти [8].

Індекс споживчих цін у жовтні 2015 з початку року – 139,5 %. Номінальні доходи населення у II кварталі 2015 року становили 406,9 млрд. грн. Реальний дохід населення, визначений з урахуванням цінового фактора, порівняно з відповідним періодом 2014 року зменшився на 34,0 %, сума несплаченої заробітної плати на 1 листопада 2015 р. становила 1970,8 млн. грн, а заборгованість із виплати заробітної плати в Україні в січні 2016 року зросла на 11,3 % порівняно з груднем 2015 року і на 1 лютого становила 2,09 млрд. грн [8].

Разом з тим зупинка низки заводів машинобудівної та металургійної галузей через воєнний конфлікт на сході України, невизначеність з періодом відновлення їх діяльності та інертність багатьох товаровиробників в пошуку додаткових ринків продажу не дозволяють очікувати в короткостроковій перспективі швидкої заміни ринку збуту в країнах СНД на ринок країн ЄС та інші напрями через низьку конкурентоспроможність зазначених українських товарів на європейському ринку та відновлення експортних позицій хоча б на рівні попереднього року (див. рис. 2, 3³). Як виявилось, вітчизняний товаровиробник не готовий до ведення бізнесу за світовими стандартами. До того ж, український продукт часом не відповідає вимогам до якості, тож ж не є конкурентним. Зрозуміло, що відбудеться після повної ратифікації угоди – на вітчизняному ринку запанує європейський товаровиробник, а відсутність стратегічного бачення щодо розв'язання проблеми насичення внутрішнього ринку товарами вітчизняного виробництва на основі якісної імпортозамінної продукції в перспективі може суттєво потіснити вітчизняного виробника на внутрішньому малоактивному ринку [8].

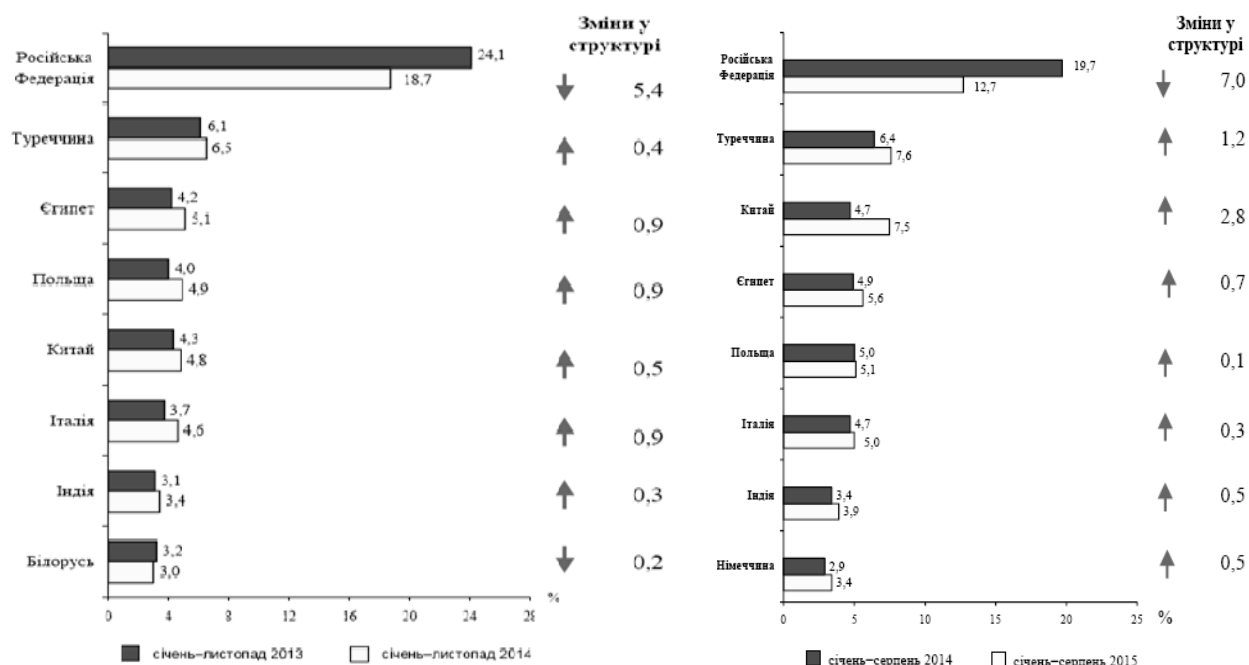

Рис. 2. Географічна структура вітчизняного експорту товарів [8]

³ Див.: Оприлюднення експрес-випусків Держстату у 2014 – 2016 р.р. Основні показники соціально-економічного розвитку України [Electronic Resource] //–Mode of access: http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2015/mp/op/op_u/op1115_u.htm. – Last access:26.02.2016 – Title from the screen.

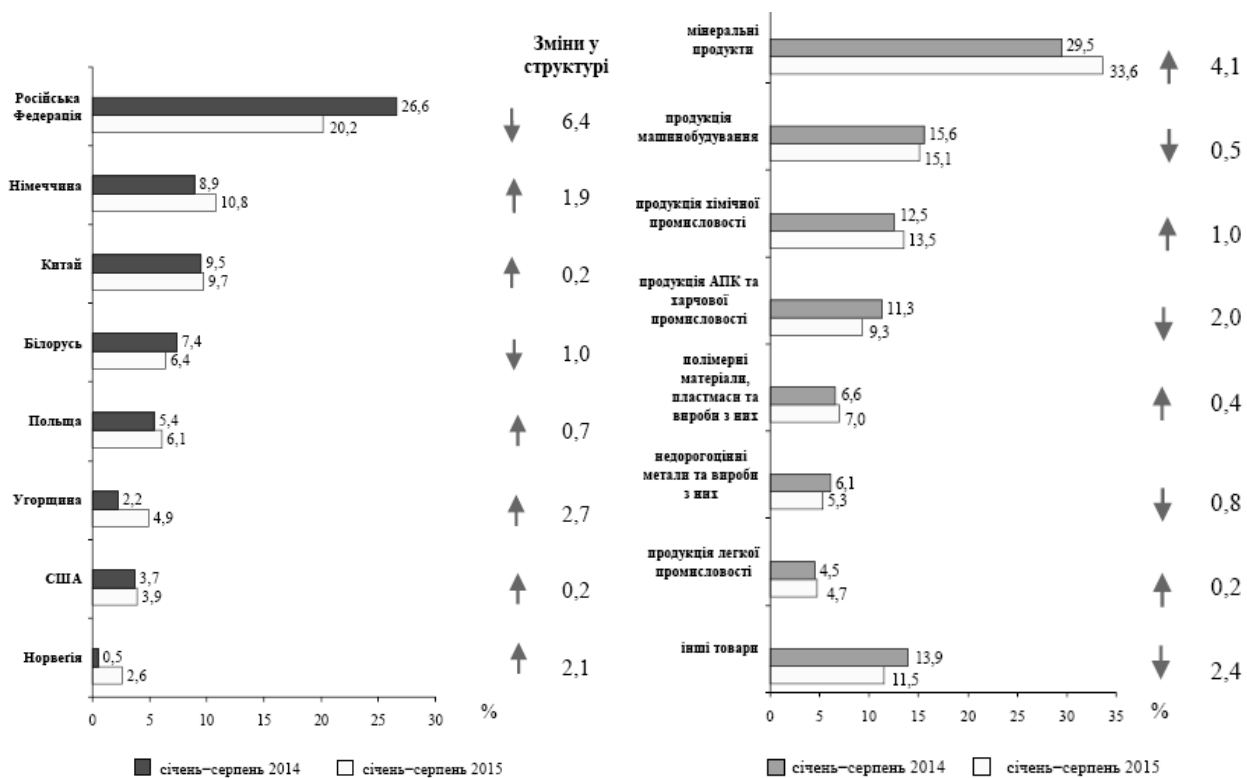

Рис. 3. Географічна і товарна структура вітчизняного імпорту товарів [8]

Звісно, що позитивний ефект від інтеграції країни у світову економіку залежить від державної політики на макrorівні, але можливий тільки за умов поєднання із взаємовигідним співробітництвом суб'єктів господарювання, фінансово-кредитних організацій, фінансово-промислових груп на мікрорівні, оскільки на мікрорівні вплив глобалізації проявляється у розширенні діяльності господарюючих суб'єктів на зовнішній ринок. Щодо того, як планувати вихід на зовнішні ринки збуту, необхідно проаналізувати проблеми розвитку вітчизняних підприємств на національних ринках, адже на мікроекономічному рівні наслідки кризи теж залишаються важливим чинником впливу [3, 4].

Втеча капіталу. Обсяг прямих інвестицій (акціонерного капіталу) з України в економіку країн світу на 1 жовтня 2015 р. становив 6,2 млрд. дол. Прямі інвестиції з України здійснено до 47 країн світу, переважна їхня частка спрямована до Кіпру (93,4 %) [8, 9].

Отже, спостерігається значне підвищення показників відпливу капіталу поза межі країни й переважно до офшорних зон. Легалізація коштів сумнівного походження, зокрема й через використання юрисдикцій з пільговим оподаткуванням, є однією зі складових тінізації економіки України. Тенденція до зростання «втечі капіталу» у значних обсягах спричиняє необхідність відповідної зміни державної економічної політики [2, 5].

За останні роки створено систему виведення капіталу з національної економіки на законних підставах, зокрема у вигляді прямих та портфельних інвестицій, купівлі готівкової валюти та ін., яка нібито не порушує чинне законодавство та є невід'ємною частиною бізнес-стратегії багатьох вітчизняних фінансово-промислових груп. Легалізація коштів сумнівного походження з використанням можливостей офшорних зон у результаті негативно впливає на міжнародні валютно-фінансові відносини і, як наслідок, на макроекономічні показники окремих держав, що деструктивно впливає на фінансові системи, інвестиційний клімат корпоративного сектора й фіскальну, бюджетну, грошово-кредитну та монетарну політику уряду, стимулюючи інфляційні та інші негативні процеси в країні [2, 5].

В Україні ці явища набули катастрофічних масштабів, оскільки трансформували саму суть відтворювального процесу. Якщо порівняти величину створеного за рік національного багатства з оціночними даними відпливу капіталу, стає зрозуміло, що протягом кількох років обсяг національного продукту значно зменшився. Тобто можна констатувати несправедливий перерозподіл та фактичну втрату національного багатства, який створювали кілька поколінь. Абсолютна більшість населення країни не може повною мірою скористатися ефектом від накопичення благ суб'єктами господарювання, оскільки результат у формі капіталу перетікає за кордон. Досі немає адекватних змін у банківському та страховому секторах. Податкова політика, ставки кредитування, нестабільність національної валюти зводять нанівець позитивний потенціал небагатьох ринкових проектів [2, 5].

«Доларизація» економіки у частині придбання готівкової валюти для заощаджень тісно пов'язана з проблемою відпливу капіталу з України, оскільки вважається однією з форм «втечі капіталу». Негативними наслідками «втечі капіталу» є не тільки те, що Україна перетворюється на кредитора іншої, а не своєї економіки (зокрема США), а й те, що держава втрачає значну частину коштів, необхідних для обслуговування зовнішніх зобов'язань, фінансування інвестицій та економічного зростання загалом [2, 5].

Існують два погляди на проблему «втечі капіталу». З позиції приватного інвестора (юридичної або фізичної особи) капітал має вкладатися туди, де вкласти його вигідніше. Проте з огляду на інтереси національного розвитку напрям і масштаб відпливу капіталу не амбівалентні. Якщо відплив капіталу превалює над його припливом, то для країн з економікою, що реформується, зокрема з перехідною економікою, це означає реальне скорочення ресурсів, необхідних для забезпечення економічного зростання, причому незалежно від того, як (легально або нелегально) вивозилися активи [2–5].

Показово, що така постановка питання – розгляд відпливу капіталів у контексті проблеми економічного зростання – характерна для багатьох як зарубіжних, так і вітчизняних науковців, що здійснювали відповідні дослідження у країнах, що розвиваються.

Так, на думку Володимира Ланового, экс-міністра економіки України, доктора економічних наук, президента «Центру ринкових реформ»: «...вивезення грошей за кордон. Це означає повне їх відчуження від вкладень в українську економіку. Використання награваного всередині країни хоча б означало його включення в національну тіньову економіку і створення тіньових робочих місць. За нинішньої влади частка грошей, що приховано переправляється за кордон, зросла до 60–70 %, або 300–480 млрд. грн від загальних доходів учасників злочинного триумвірату. За діючим валютним курсом за рік за кордон вивозиться 15–22 млрд. дол. Це більше, ніж Україна отримує за рік від усіх кредиторів!» [5].

Тому вважаємо, що Україні слід йти шляхом максимального спрощення регуляторного і податкового законодавства, зробивши його зручним для ведення бізнесу, а також зусилля держави мають спрямовуватися на мінімізацію саме причини відпливу капіталу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Оскільки європейська економіка не повністю пододала рецесивні тенденції та значно залежить від російського газу, подальша ескалація російсько-українського конфлікту, посилення санкцій щодо РФ та торговельні обмеження щодо ЄС з боку РФ дещо стримуватимуть відновлення економіки ЄС.

Дві революції в Україні за останні вісім років на фоні впливу міжнародної фінансової кризи, безперечно, є чинниками, інспірованими ззовні, які призвели до колапсу економіки країни: гіперінфляції та гіпердевальвації, підвищенню безробіття, фактичної деіндустріалізації, втечі капіталу, зниження рівня доходів і заощаджень, інвестицій та купівельної спроможності населення та, відповідно, зниження динаміки зростання попиту на практично всі товари, роботи/послуги вітчизняних підприємств. Можна констатувати втрату конкурентних переваг на найбільш динамічних і перспективних глобальних ринках збуту внаслідок значного підвищення собівартості продукції, товарів та послуг внаслідок підвищення цін на енергоресурси, адже в структурі економіки країни переважають менш технологічні й більш трудомісткі галузі: у структурі

виробництва товарів з низькою доданою вартістю, енерго- і ресурсовитратних; практична відсутність конкуренції на внутрішньому ринку; його незначна ємність, монополізованість і зарегульованість не дають змоги створити належні умови для зростання конкурентоспроможності; якщо низькою є конкуренція на внутрішньому ринку, то не можна очікувати конкурентоспроможності на міжнародних ринках [2, 3, 5, 7].

Вважаємо, що «невиліковність» хвороби тінізації української економіки, яка охоплює усі стадії відтворювального циклу (виробництво, розподіл, обмін, споживання) пояснюється небажанням вирішити проблему в площині державного регулювання. Українська економіка за умов активного декларування євроінтеграційних устремлінь у політичній площині характеризується певною невизначеністю у ставленні бізнесу до ключових пріоритетів розвитку, як наслідок, дезінтеграція виробничо-технологічного комплексу і руйнування та дезорганізація забезпечення циклу «наука – техніка – виробництво».

У більшості країн, що розвиваються, спостерігається перехід від індустріального до постіндустріального суспільства. В Україні, навпаки, відбувається перехід від аграрно-індустріального до сировинного типу аграрної економіки внаслідок знищення наукового і виробничого потенціалу. Намагання влади існуючі економічні проблеми в Україні «списати» на рахунок «зовнішнього впливу» чи «попередників», нехтуючи необхідністю проведення системних реформ, натомість зводяться до ретушування загальної критичної ситуації квазіреформами та відволікання уваги суспільства на другорядні речі. Безперечно, не можна применшувати вплив зовнішнього оточення на формування економічної стратегії, але, на нашу думку, системні перешкоди та недосконалість розвитку внутрішнього ринку є найважливішими чинниками деформації економічних стратегій України.

1. Авдошина З. А. *Антикризисное управление: сущность, диагностика, методики* [Electronic Resource] *Корпоративный менеджмент* // – Mode of access: http://www.cfin.ru/management/antirecessionary_managment.shtml – Last access: 26.10.201 – Title from the screen. 2. Варналій З. С., Гончарук А. Я., Жаліло Я. А. *Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації: монографія.* – К.: НІСД, 2006. – 576 с. 3. Данніков О. В. *Процес уточнення стратегічного напрямку маркетингової діяльності господарюючих суб'єктів на вітчизняному та глобальних товарних ринках / "Економіка та підприємництво": зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана».* – К.: КНЕУ, 2015. – Вип. 36. – С. 72–82. 4. Данніков О. *Розробка та реалізація антикризових програм розвитку вітчизняного бізнесу / Антикризове управління економікою України: нові виклики: матеріали III Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 15–17 груд. 2015 р. / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана».* – К.: КНЕУ, 2015. – С. 288–290. 5. Лановий В. Т. *"Бермудський" трикутник обкрадання. Українська правда. Економічна правда.* [Electronic Resource] *Економічна правда* // – Mode of access: <http://www.epravda.com.ua/publications/2015/11/13/567057/> – Last access: 26.12.2015 – Title from the screen. 6. Новикова И. В. *Глобализация, государство и рынок: ретроспектива и перспектива взаимодействия.* Мн.: Акад. упр. При Президенте Респ. Беларусь, 2009. 7. НБУ підрахував перші втрати від торгової війни з РФ. *Корреспондент.biz* [Electronic Resource] // Mode of access: <http://ua.korrespondent.net/business/economics/3638047-nbu-pidrakhuvav-pershivtraty-vid-torhovoiviniy-z-rf> – Last access: 04.03.2016 – Title from the screen. 8. *Оприлюднення експрес-випусків Держстату у 2014–2016 рр. Основні показники соціально-економічного розвитку України* [Electronic Resource] // Mode of access: http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2015/mp/op/op_u/op1115_u.htm: – Last access: 26.02.2016 – Title from the screen. 9. *Національна рада реформ. Україна у рейтингу глобальної конкурентоспроможності 2015.* [Electronic Resource] // Mode of access: <http://reforms.in.ua/ua/news/ukrayina-u-reytingu-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-2015> – Last access: 04.03.2016 – Title from the screen. 10. *Управління продажем [Текст]: навч. посіб. / В. П. Пилипчук, О. В. Данніков; Держ. вищ. навч. закл. "Київ. нац. економічний ун-т імені Вадима Гетьмана".* – К. : КНЕУ, 2011. – 627 с.